

WIKIPEDIA
Den fria encyklopedin

Navigering

- Huvudsida
- Skriv en ny artikel
- Deltagarportalen
- Bybrunnen
- Senaste ändringarna
- Slumpartikel
- Ladda upp filer
- Stöd Wikipedia
- Kontakta Wikipedia
- Hjälp

Skriv ut/exportera

- Skapa en bok
- Hämta som PDF
- Utskriftsvänlig version

Verktysglåda

- Sidor som länkar hit
- Relaterade ändringar
- Specialsidor
- Permanent länk
- Citera denna artikel

På andra språk

- Afrikaans
- Alemannisch
- العربية
- Aragonés
- Български
- Català
- Česky
- Cymraeg
- Dansk
- Deutsch
- Eesti
- English
- Español
- Esperanto
- Français
- Frysk
- Gaeilge
- 한국어
- Hrvatski
- Ido
- Bahasa Indonesia
- Íslenska
- Italiano
- עברית
- Latina
- Latviešu

Artikel **Diskussion**

Visa **Redigera** **Visa historik**

Gustav II Adolf

(Omdirigerad från [Gustav II adolf](#))

Gustav II Adolf eller *Gustav Adolf den store*, född 9 december 1594 på Stadsholmen i Stockholm, död 6 november 1632 i Lützen, var Sveriges kung 1611–1632. Han var son till Karl IX och Kristina av Holstein-Gottorp, gift 25 november 1620 med Maria Eleonora av Brandenburg och far till drottning Kristina. Han anses vara en av världshistoriens främsta fältherrar.^{[1][2]}

Innehåll

- Barn- och ungdomsåren
- De första regeringsåren
- Det polska kriget
- Gustav II Adolf och det civila livet
- Bakgrunden till Gustav II Adolfs ingripande i trettioåriga kriget
- Trettioåriga kriget
- Gustav Adolf den store
- Gustav II Adolfs mål i det trettioåriga kriget
- Gustav II Adolf som fältherre
- Eftermäle
- Barn
- Anfäder
- I populärkulturen
- Minnesmärken över Gustav II Adolf
 - Galleri
- Se även
- Referenser
- Externa länkar

Barn- och ungdomsåren

[redigera]

Gustav II Adolf föddes på **Slottet Tre Kronor** den 9 december 1594 som son till dåvarande hertigen Karl (senare Karl IX) och dennes hustru i andra äktenskapet, Kristina av Holstein-Gottorp. Namnet **Gustav** bar han efter farfadern, kung **Gustav Vasa**, namnet **Adolf** efter morfadern, den förste hertigen av **Holstein-Gottorp**. Gustav Adolf tillhörde genom sin härstamning på modernet från det holsteinska huset också kretsen av de tyska furstesläkter ur vilka förkämparna för **protestantismen** framgätt. Sålunda var **Filip den ädelmodige** av Hessen, **Moritz av Sachsen**, **Vilhelm av Oranien** och **Moritz av Nassau** alla släkt på modernet med honom.

Gustav Adolf fick en omsorgsfull uppfostran. Vid sex års ålder hade han redan gjort sin första färd över **Östersjön**, mitt i vintern återvände han genom Finland och runt **Bottniska viken**. Han fördes tidigt ut i det offentliga livet. Från åttaårsåldern fick han bevista rådets överläggningar, från tolvårsåldern utträttade han redan sådana offentliga uppdrag som underhandlingar med främmande sändebud, och vid femton års ålder höll han å faderns vägnar det första av sina frontal. Grunden var då också lagd till hans militära utbildning under umgänge och samtal med de krigsmän som fyllde Karl IX:s hov, framför allt de utländska **officerare** som kommit till Sverige för att söka tjänst efter att det **spansk-nederländska krigets** slut 1609. **Kronprinsen** Gustaf Adolf fick **Floda socken**, **Dalarna** som **hertigdöme** 1610.

Gustav II Adolf närde en ungdomskärlek till **Ebba Brahe** men statskäl förmådde honom att offra denna kärlek, liksom att längre fram (1620) gifta sig med en **prinsessa** av det **hohenzollernska huset**, Maria Eleonora av Brandenburg, syster till kurfursten **Georg Vilhelm av Brandenburg**. I detta äktenskap föddes hans dotter **Kristina**. Utom äktenskapet hade han en son med **Margareta Slots**, som han träffade i fältlägret under ryska kriget 1609–1617. Sonen, **Gustaf Gustafsson**, blev av sin halvsyster Kristina upphöjd till greve **af Vasaborg**.

Den första litterära beskrivningen av Gustav II Adolfs yttre, är från sommaren 1616, då ett av de holländska sändebuden skildrar honom: "Hans Majestät var reslig till växten, av proportionerlig kroppsbyggnad, och hade ett ljuslätt och något långlagt ansikte, blont hår samt tillspetsat skägg, något stötande i gult."^[3]

De första regeringsåren

[redigera]

Efter en kort förmyndarregering, och efter att hans kusin **Johan**, **hertig av Östergötland** (son till **Johan III**), av sagt sig sina tronanspråk, besteg Gustav Adolf Sveriges tron i december 1611, vid 17 års ålder. Han

Gustav II Adolf

Kung Gustav II Adolf av Sverige

Kung av Sverige

Regeringstid	30 oktober 1611 – 6 november 1632 <p>(förmyndarregering till december 1611)</p>
Kröning	12 oktober 1617 av Petrus Kenicius
Företrädare	Karl IX
Efterträdare	Kristina
Valspråk	Gloria Altissimo Suorum Refugio <p>("Lovad vare den Högste, de sinas tillflykt")</p> <p>Cum Deo et victricibus armis ("Med Gud och segrande vapen")</p> <p>Gott mit uns ("Gud med oss")</p>

Gemål	Maria Eleonora av Brandenburg
Barn	Kristina
Ätt	Vasa
Far	Karl IX
Mor	Kristina av Holstein-Gottorp
Född	9 december 1594 <p>Slottet Tre Kronor, Stockholm</p>
Död	6 november 1632 (37 år) <p>Lützen, i nuvarande Sachsen-Anhalt, Tyskland</p>
Begravd	Riddarholmskyrkan, Stockholm
Namnteckning	

Stormaktstiden
Sveriges historia 1611-1718

Lietuvių
Magyar
मराठी
Монгол
Nederlands
日本語
Norsk (bokmål)
Norsk (nynorsk)
Plattdüütsch
Polski
Português
Română
Русский
Slovenčina
Slovenščina
Српски / Srpski
Suomi
Türkçe
Українська
Tiếng Việt
Winaray
中文

kröntes i **Uppsala** den 12 oktober 1617 av **ärkebiskop Petrus Kenicius**.

Riket var i ett ansträngt läge till följd av de inre strider som ägde rum kring sekelskiftet. Gustav II Adolf hade ärvt tre krig – dels det erövringskrig som Karl IX genom **Jacob De la Gardie** börjat i **Ryssland** och dels de båda försvarskrigen mot **Danmark** och **Polen**. Polens kung, **Sigismund**, Gustav Adolfs kusin, betraktade sig fortfarande som Sveriges legitime kung och såg i Gustav Adolf endast en **usurpator**. **Kristian IV av Danmark** hade 1611 börjat ett erövringskrig mot Sverige. Av dessa krig innebar det med den närmaste grannen, Danmark, den största faran.

Gustav Adolf var i stort sett hänvisad till sig själv, då de beprövade fältherrar som Sverige ägde, Jacob De la Gardie och **Evert Horn**, befann sig med en del av dess krigsmakt i Ryssland. Försvaret av Sverige i detta krig kan därför räknas som Gustav Adolfs ungdomsbedrift. Fienden var vida överlägsen – ur de tyska värningskvarter som stod öppna för Danmark fylldes lätt luckorna i dess härar, medan Sverige genom Kristian IV:s nyskapade, övermäktiga **flotta** var avskuret från varje förbindelse med utlandet. Men Gustav Adolf uppbyggade nya styrkor för att avvärja angreppet.

Vid utgången av 1612 års **fälttåg** befann sig Kristian IV som herre över fästningarna **Kalmar** och **Älvsborg** men hans försök att erövra **Jönköping** hade misslyckats. Den danske kungens egen här som från Älvsborg hade ryckt fram dit tvingades att i all hast göra ett **återtåg**. Den från Kalmar under **Gert Rantzau** framryckande hären flydde tillbaka undan folkresningen, halvt tillintetgjord. Under dessa förhållanden slöts **freden i Knäred** den 28 januari 1613. Det hårdaste villkoret för Sverige i denna fred, om vilken Gustav Adolf sa till ständerna 1613 att den blev sluten "såsom drägligast var och mera olycka att undfly", var den dryga **Älvsborgs lösen** om inte mindre än 1 miljon **riksdaler specie**, att erläggas inom sex år. Det var en för tidens förhållanden oerhörd summa, och innan den blivit till fullo erlagd, hade kungens eget silver måst användas för att slå mynt.

Omedelbart efter det danska kriget fördes även det ryska kriget till ett slut. Tsarrikets fullständiga utestängande från **Östersjön** och förvärvet av **Ladogagränsen** för Finland blev resultatet. Ett tag hade Gustav Adolf hoppats att kunna söndra **Novgorod** från Ryssland och förena det med Sverige som lydstat, men en rad av fälttåg (i det som kallas det **Ingermanländska kriget**), av vilka han personligen förde två år 1614 och 1615 visade honom nödvändigheten för Sverige att nöja sig med förvärvet av **Ingermanland** och **Kexholms län**, vilka Ryssland avträdde genom **freden i Stolbova** 1617. Kungens blick var öppen för den fara som från Ryssland hotade den svenska monarkin, och därför försökte han utestänga det från Östersjön. Han trodde sig i Stolbova-freden ha förvärvat en gräns om vilken han kunde säga att han hoppades till Gud att det skulle bli ryssen svårt "över den bäcken att hoppa".

Det polska kriget

[redigera]

Det polska kriget varade, med avbrott för några **vapenvilor**, i tolv år. Målet var att utestänga Polen från Östersjön för att göra havet till ett svenskt **innanhav**. Genom att kontrollera flodmynningarna skulle Sverige kunna beskatta innanländernas **handel**.

Denna så kallade östersjöpolitik var den ena av kungens ledande politiska tankar. Den andra, som även fick sitt uttryck i det polska kriget, var strävandet att bidra till lösningen av århundradets stora religiösa frågor. Krigets första skede rörde **Livland**. Efter att 1617 erövrat **Pernau** gick Gustav Adolf 1621 över Östersjön. Striden stod om Livlands **huvudstad**, det tyska **Riga**, som fastän det var protestantiskt höll fast vid det katolska **Polen**. Efter en månads **belägring** ryckte Gustav Adolf in i staden. Fortsättningen av kriget var inte lika framgångsrikt. Strider varades med vapenvilor fram till dess att kungen 1625 åter gick över Östersjön och erövrade **Dorpat** och fullbordade Livlands lösräckande från Polen. Segern i **slaget vid Wallhof** i **Kurland** den 7 januari 1626 var bekräftelsen på Sveriges överlägsenhet i dessa trakter. **Dünaflodens mynning** var nu i svensk besittning, liksom **Nevas**.

Nästa mål var erövringen av **Wisłas** mynningsland, det viktiga **Preussen** med **Danzig** (nuvarande Gdańsk), som vid den tiden var Östersjöns förnämsta **handelsstad**. Det första fälttåget, 1626, utmärktes av framgångar. **Pillau** i det **kurfurstliga Ostpreussen**, Elbing och Marienburg i det polska **Västpreussen** med flera städer, totalt 17 stycken, erövrades. Befolkningen, som var protestantisk, hälsade svenskarna. Alla försök att med underhandling eller våld vinna det etniskt tyska protestantiska Danzig eller att föra över kriget till det etniska katolska Polen misslyckades, och där strandade Gustav Adolfs försök att erövra det viktiga Wislalandet.

Kejserliga **hjälptrupper** kom också till Polens bistånd 1627 och 1629, det senare året en hel avdelning av **Albrecht von Wallensteins** här, under befäl av **fältmarskalk Johann Georg von Arnim**, som drog bort från belägringen av **Stralsund**. Å sin sida hade Gustav Adolf sänt hjälptrupper till Stralsunds undsättning under dess kamp mot Wallenstein. Från bägge sidor var således steg tagna, genom vilka det preussiska kriget skulle komma att övergå i det **trettioåriga kriget**. När **stilleståndet i Altmark** 1629 gav Gustav Adolf fria händer följde ingripandet i Tyskland.

Gustav II Adolf och det civila livet

[redigera]

Även om Gustav Adolfs regering präglades av krig, både sådana han ärvt och sådana han själv sökt, var det också en tid av inre utveckling i Sverige.

Framstegen på **statsrätterns** område betecknas av att den svenska **ständerriksdagen** erhöll sina lagstadgade former genom **riksdagsordningen** 1617 och **riddarhusordningen** 1626. Varje år, ofta mer än en gång om året, hölls **riksdagar** eller möten av någon annan sort. Såväl den centrala som den lokala förvaltningen fick genom honom den organisation som gjorde den till ett mönster för sin tid, vilket sedan till vissa delar efterbildades i andra länder, till exempel i Danmark av **Fredrik III** och i Ryssland av **Peter den store**. Riksrådet samlades till en ständig **rådskammare** och blev, fördelat på **kollegier**, medelpunkten för hela riksförvaltningen. Den organisation som fullt genomförd återfinns i **1634 års regeringsform** grundlades nu. Inom den lägre förvaltningen ersattes det gamla ståthållar- och fogderegementet av ett konsekvent genomfört system genom fördelning i län och fögderier, vilket gjorde att civil och militär myndighet skildes åt. Skatteväsendet förenklades, och i en rikshuvudbok sammanfördes **utgifter** och **inkomster**, varigenom en verklig statshushållning grundlades i Sverige. **Rättsskipningen** reformerades genom den nya **rättegångsordningen** 1614 och upprättandet av **hovrätterna** – **Svea hovrätt** i **Stockholm** 1614, **Åbo hovrätt** 1623, och **Dorpats**

Föregås av äldre vasatiden

Gustav II Adolf 1611-1632

- **Andra polska kriget** 1600-1629
- **Ingermanländska kriget** 1610-1617
- **Kalmarkriget** 1611-1613
- **Trettioåriga kriget** 1618-48

Kristina 1632-54

- **Torstensons krig** 1643-45
- **Första bremiska kriget** 1653-54

Karl X 1654-60

- **Karl X Gustavs polska krig** 1655–1660
- **Karl X Gustavs ryska krig** 1656-1661
- **Första danska kriget** 1657-1658
- **Andra danska kriget** 1658-1660

Karl XI 1660-97

- **Andra bremiska kriget** 1665-1666
- **Karl XI:s reduktion**
- **Skånska kriget** 1675-1679

Karl XII 1697-1718

- **Stora nordiska kriget** 1700-1721
- **Pesten i Sverige** 1710-1713

Fortsättning: Frihetstiden

redigera

Gustav II Adolf iförd polsk rock, målning av Matthäus Merian d.ä. från 1632

hovrätt 1629. Försvarsväsendet fick en ny organisation genom upprättandet av en stående **här**, det **äldre indelingsverket** ombildades och för folket gjordes början till en ständig rotering. Karl XI kom senare att bygga vidare på denna grundval.

För den andliga odlingen sörjdes genom ett högre undervisningsväsen: **Uppsala universitet** fick gåvor från **Vasahuset** eget arvegods, ett nytt universitet för östersjölänerna tillkom genom grundandet av **Dorpats universitet** och gymnasierna upprättades. På den materiella odlingens område var Gustav Adolfs tid inte mindre epokgörande: landets naturliga näringskällor öppnades på ett sätt som aldrig tidigare, en mångsidig industri blomstrade upp, framför allt bergverksindustrin, till vars utveckling yrkesskickliga utlänningar, i synnerhet **valloner**, på ett verksamt sätt bidrog. De 15 nyanlagda städerna, bland andra **Göteborg 1619**, blev hävstångar för en uppblomstrande handel. På det handelspolitiska området, som på så många andra områden, planerade Gustav Adolf för framtiden. Han tänkte sig en plats för Sverige i den stora världshandeln och i kolonisationen av de främmande världsdelarna. Första tanken på **ett nytt Sverige i Nordamerika** härrör också från hans tid.

Men Gustav II Adolfs regeringstid hade sina sämre sidor. De mest framträdande är **adelns** växande övermakt i samhället och det hårda tryck som **skattebördor** och **utskrivningar** utövade på befolkningen.

Bakgrunden till Gustav II Adolfs ingripande i trettioåriga kriget

[redigera]

Den 12 januari 1628 gav den **svenska riksdagens** hemliga utskott fullmakt åt Gustav II Adolf att med Sveriges hela makt ingripa i det tyska kriget, till värn för fosterland och trosförvanter. I juni 1629 bekräftade riksdagen i sin helhet det fattade beslutet, och ännu en gång blev det svenska folkets bifall till det stora företaget uttalat av den riksdag år 1630 vid vilken Gustav II Adolf bjöd sitt sista farväl åt fosterlandet. När de första besluten fattades hade detta krig redan rasat i tio år, och hade då nått upp till **Östersjöns** sydkust och hotade därifrån Sverige med omedelbar fara. Det var tydligt för envar som kastade en blick tillbaka på dess hela förlopp att protestantismens hela existens var i fara. Och med den **religiösa friheten** stod också den politiska och nationella i fara, för i takt med katolicismens våldsamma återställande hade också det **habsburgska** kejsarhuset utvecklat en övermakt som hotade all självständighet i världsdelen.

Tidigt uppstod tankar på en intervention i kriget. Gustav II Adolf kastade redan 1624 fram en plan för en allmän europeisk intervention. Den blev i sitt utförande av vida mindre omfång och kom inte att utföras av Gustav II Adolf själv, utan av **Kristian IV av Danmark-Norge**. Lämnad utan hjälp av sina bundsförvanter **England** och **Frankrike** besegrades emellertid denne och jagades av **Albrecht von Wallenstein** över till de danska öarna. **Mecklenburgs** gamla furstehus förjagades. Den allsmäktige kejsarlige generalen började i Mecklenburg grunda ett eget välde för sig – han utnämndes till "Baltiska havets amiral", och en kejsarlig-spansk **flotta** hotade att uppstå vid Östersjön.

Samtidigt fanns det planer på en inre omvälvning av det **tyska riket**, varur ett kejsarligt envælde verkade kunna uppstå. **Restitutionsediktet** 1629, i vilket kejsaren genom ett enkelt **dekret** återställde till den **katolska kyrkan** allt vad denna hade förlorat sedan **Passaufördraget** 1552 – inte mindre än 14 **ärkebiskops-** och **biskopsstift** i **Nordtyskland** – och ställde de reformerta utom lagen, var en krigsförklaring på liv och död mot protestantismen och visade till vilken nivå den kejsarliga maktfullkomligheten hade nått.

Det var under sådana omständigheter som Gustav II Adolf företog Sveriges intervention i **Tyskland**. Några öppna **bundsförvanter** hade han inte, men han hade gjort allt vad han kunde för att försäkra sig om en lycklig utgång genom underhandlingar med andra europeiska makter och genom egna rustningar. I Tyskland hade han knutit förbindelser på olika håll, men han var väl medveten om att under den panik som de kejsarliga vapnen framkallat var öppet stöd att vänta först med hans egen framgång.

Till alla det **habsburgska husets** fiender utanför Tyskland hade hans **sändebud** rest, och han visste att det där fanns gemensamma intressen som betydde lika mycket som formella traktat. Därför bråskade han inte ens med att avsluta förhandlingarna om **subsidieförbundet** med **Frankrike**, vars villkor han inte på alla punkter godkände, och för vars åstadkommande **kardinal Richelieu** hade skickat ett sändebud till Sverige 1629. Den främsta tilliten satte han dock till sina egna rustningar, och när han på **våren** 1630 stod färdig att med omkring 13 000 man landstiga i Tyskland hade det totala antalet trupper ökats från 50 000 till omkr. 76 000 man. Av dessa beräknade han 40 000 till fältarmén.

Trettioåriga kriget

[redigera]

I avskedstalet till ständerna på riksdagen **1630** sade Gustav II Adolf att "han tyckte sig stå inför **Gud** den allra högstes åsyn", samtidigt som han avvisade tanken att han skulle ha börjat detta krig av själviska orsaker, "av eget beväg eller lust till krig, som väl många dock sig imaginera eller inbilla". Den **25 juni 1630** sätter så den svenske **kungen** vid **udden Perd** på **Rügen** foten på Tysklands jord. Två dagar senare landade hela flottan vid **Peenemünde** på **ön Usedom**.

Gustav II Adolfs berömda fälttåg i Tyskland kan ur militär synvinkel betraktas som en strid om behärskandet av **flodlinjerna**, till dess att han på **våren 1632** står som herre även över **Donaulinjen**, och hans härar breder ut sig från **Östersjön** till **Alpernas** fot. Behärskandet av floderna var nämligen vid denna tid av stor vikt. Det första fälttåget gällde **Oderlinjen**. Vid flodens mynning ligger **Stettin**, den dåvarande pommerska huvudstaden, vilken utan svärdsdrag föll i den svenske kungens hand den **10 juli**. Den kejsarliga härens fördrivande ur det fasta lägret vid **Gartz juldagarna** 1630 och den blodiga stormningen av **Frankfurt an der Oder** i **april 1631** gav honom därefter fullständig besittning av Oderlinjen.

Förgäves hade **Johann Tserclaes Tilly**, som efterträtt **Albrecht von Wallenstein** 1630, försökt tränga tillbaka sin motståndare till östersjökusten. Efter ett misslyckat fälttåg i Mecklenburg i februari **1631** hade "den gamle korpralen", med vilken Gustav II Adolf där för första gången mötte sina styrkor, måst dra sig nedåt **Elbe** för att genom erövringen av **Magdeburg**, norra **Tysklands** starkaste **fästning**, hindra Gustav II Adolf från att vinna fast fot även vid denna flod. Under tiden befäste Gustav II Adolf sin ställning genom ett **fördrag** med **Frankrike**, som slöts i **Bärwalde** i januari **1631**. Fördraget innebar att Frankrike skulle betala Sverige subsidier på 400 000 riksdaler per år under fem år, med villkoret att Sverige skulle hålla en armé på minst 36 000 man i Tyskland. Detta gav Gustav II Adolf medel att fortsätta kriget.

Gustav II Adolf porträtterad av **Jacob Heinrich Elbfas** ca 1630

Gustav II Adolf landstiger i **Tyskland** den **25 juni 1630**

Gustav II Adolf i slaget vid Breitenfeld den 7 september 1631

Staden Magdeburg hade under årens lopp spelat den främsta rollen bland Nordtysklands protestantiska fria städer, och hade redan under hösten 1630 gett det första exemplet på frivillig anslutning till den svenske kungens sak. Försöken att vinna de protestantiska furstarna var dock förgäves. Under ledning av kurfurstarna av Sachsen och Brandenburg planerade dessa istället på konventet i Leipzig att bilda en ny evangelisk union, ett tredje parti som under väpnad neutralitet skulle kunna inta en självständig ställning mellan kejsaren och Gustav II Adolf, i vilken de ännu endast såg en i riket inträngande främling. Endast lantgreven Vilhelm av Hessen och hertigarna av Sachsen-Weimar vågade öppna förbindelser med honom.

Till Magdeburg drog sig nu kriget samman under vårmånaderna 1631. Denna viktiga strategiska punkt, på vars intagande Elbelinjens besittning berodde, försökte Tilly till varje pris bemäktiga sig, för att stänga vägen för motståndarens vidare framträngande. För Gustav II Adolf stod med Magdeburg även andra intressen än de rent militära på spel. Han kunde inte låta trosförväntan, som frivilligt hade blivit hans bundsförvant, falla i katolikernas händer. Men ledarna för Leipzigförbundet, Sachsen och Brandenburg, vägrade att ge sitt bistånd. Brandenburg tvingade han till förbund genom att rycka fram mot Berlin, Sachsen däremot kunde varken övertalas eller tvingas. Magdeburgs försvar leddes av den svenske kommandanten Dietrich von Falkenberg, men fienden var övermäktig, och den 10 maj 1631 föll staden i den katolske generalens händer. Staden plundrades och brändes ner, varvid 30 000 av stadens 36 000 invånare dödades.

Efter Magdeburgs fall intog snart Gustav II Adolf en stark ställning i det fasta lägret vid Werben, där Elbe och Havel flyter samman, från vilken Tilly inte förmådde rubba honom. När den

kejserlige fältherren besatte hans land fann kurfursten av Sachsen att hans enda räddning var ett förbund med Gustav II Adolf. Denne stod nu i spetsen för hela det protestantiska partiet. Han sågs nu inte längre som en främmande inkräktare i landet, utan den som ledde protestanternas frihetskamp i striden mot katolikerna. Av avgörande betydelse blev slaget vid Breitenfeld den 7 september 1631, där katolikerna besegrades i grund och den svenska armén vann en av sina största segrar genom tiderna. Följden blev en markant svensk övervikt i den fortsatta krigföringen och att södra Tyskland låg öppet för svenskarna.

Gustav II Adolf kunde nu ha följt Elbelinjen ner i Böhmen, fått de österrikiska arvländernas protestanter att resa sig mot sin katolske kejsare, och i Wien dikterat freden. Men Elbevågen lämnade han åt kurfursten av Sachsen, medan han själv ville tränga fram till Wien utmed Donau. Han gick därför först över Thüringerwald till Main och Rhen. Ett oavbrutet triumftåg förde honom genom Mainedalen. I december 1631 hade han nått Mainz, och de svenska härens utbredde sig därifrån uppåt och nedåt Rhen. Från Rhen går han så mot Donau. I slaget vid Lech gick svenskarna över floden Lech vid Donauwörth, varvid de kejserliga trupperna åter besegrades, och Tilly blev dödligt sårad. Gustav II Adolf ryckte sedan in i München och hans trupper besatte Alpernas pass. I detta läge trädde Wallenstein åter in på krigsskådeplatsen. Han hade i Böhmen skapat en ny här åt kejsaren, han hade jagat bort den sachsiske kurfursten från Prag, och den flyende kurfursten av Bayern hade förenat sig med honom. Gustav II Adolf tvingades vända sina trupper mot honom.

Det första mötet i kampen mellan Wallenstein och Gustav II Adolf skedde vid Nürnberg, där strider rasade sommaren 1632. Från två befästa läger trotsade de bägge motståndarna varandra där. Gustav II Adolf försökte en stormning av Wallensteins befästningar, men slogs tillbaka. Han försökte locka Wallenstein efter sig söderut, men denne drog i stället mot norr och förberedde sig för att slå upp sitt vinterläger i Sachsen, för att tvinga kurfursten där att ge upp sitt förbund och skära av Gustav II Adolfs reträttmöjligheter. Den svenske kungen tvingades marschera tillbaka över Thüringerwald. Albrecht von Wallenstein och Gustav II Adolf möttes i det blodiga slaget vid Lützen den 6 november 1632, inte långt från den tidigare segerplatsen i slaget vid Breitenfeld. I Lützens dimma kom Gustav II Adolf bort från huvuddelen av sina trupper och stupade, men när slaget är över är det de svenska trupperna som håller slagfältet.

Gustav II Adolf begravdes den 22 juni 1634 i Riddarholmskyrkan i Stockholm, där han året innan han gick ut i det tyska kriget själv hade utsett sin grav. I en inskription i kyrkan, kan man läsa [om Gustav II Adolf]: *In angustiis intravit* (I trångmål begynte han sin bana). *Pietatem amavit* (Fromheten älskade han). *Hostes prostravit* (Fienderna nedslog han). *Regnum dilatavit* (Riket utvidgade han). *Suecos exaltavit* (Svenskarna upphöjde han). *Oppressos liberavit* (De förtryckta befriade han). *Moriens triumphavit* (I döden triumferade han).^[4]

Gustav II Adolfs död i slaget vid Lützen, målning av Carl Wahlbom från 1855

Gustav Adolf den store

[redigera]

Gustav Adolf är till denna dag den enda svenska konung eller drottning som officiellt blivit hedrad med epitetet den store. Beslutet fattades av Riksdagen 1633. I det beslutet slog man fast att Gustav II Adolf för evärdelig (för alltid) tid skulle benämnas som "*Gustaf Adolph the Store*". Därför står det Gustavus Adolphus Magnus (latin för *Gustav Adolf den store*) på hans sarkofag i Riddarholmskyrkan.^[5]

Gustav II Adolfs mål i det trettioåriga kriget

[redigera]

Vad målet med inträdandet i det tyska kriget kan ha varit, och hur det målet sedan utvecklats med de stora framgångarna, har av olika historiker givits olika svar. Dessa har varierat från försvar av de tyska lutheranernas rättigheter över en vilja att ta striden till Tyskland innan den nådde Sverige till sökande efter att göra sig själv till tysk kejsare.

Många såg Gustav II Adolf som en troskämpe då anledningen till ingången i kriget var att han ville främja protestantismen. Det finns dock andra orsaker till att Sverige deltog i det trettioåriga kriget, den som de allra flesta historiker hävdar är att Sverige ville kontrollera Östersjön då den tyskromerske kejsaren ville bygga en flotta, för att kontrollera och därmed begränsa Sveriges sjöhandel över Östersjön. Det var viktigt för Sverige att kunna ha kontroll över Östersjön då landets, under den tiden, största inkomst just kom från tull och handel.

En annan faktor som också tros ha påverkat detta är att Sverige ville utvidga sin ekonomiska och politiska makt, Sverige hade en chans att bli ännu mäktigare genom att erövra Tyskland och öka sitt stormaktsväld. Det är ett faktum att det förväntades härskare under 1600-talet att denne skulle utföra stordåd och sträva efter framgång och makt. Flera historiker menar att Sveriges ingripande var ett anfällskrig, att Gustav Adolfs hade planer på att göra Sverige till ett mäktigare och ett mer inflytelserikt land.

Gustav II Adolf som fältherre

[redigera]

Som härförare var Gustaf II Adolf av världshistorisk betydelse, då han lade grunden till en ny krigskonst. Hans första omsorg var att ingjuta i sin här en god anda och att sålunda höja dess inre värde. Inflytandet av hans personlighet, den stränga ordning och krigstukt, som han städse visste upprätthålla, samt hans omsorger för soldatens bästa utträttade därvidlag beundransvärda saker. De under hans tid ännu gällande grundsatserna för truppernas utrustning och uppställning till strid samt själva stridssättet fann han alltför tunga och oviga, varför han upptog de av prins **Morits av Oranien** under **nederländska frihetskriget** införda förbättringarna och fulländade dem så, att en helt ny krigskonst därigenom kan anses ha tillkommit.

Utrustningen och vapnen gjordes lättare och mer ändamålsenliga (särskilt genom införandet av färdiga **patroner**) vid såväl rytteri som fotfolk, och vid det senare vapenslaget ökades musketerarnas antal på bekostnad av pikenerarnas. Artilleriet gjordes vida mer rörligt än förr därigenom att små så kallade regementskanoner infördes, vilka följde fotfolket under striden. I stället för de djupa massor, som ännu på Gustav II Adolfs tid uppträdde på slagfälten, ställde han sina trupper på tunnare linjer, nämligen fotfolket på sex (i själva striden till och med på bara tre) led, rytteriet på tre led, varigenom trupperna med större fördel kunde bruka sina vapen. Fotfolket indelades i **brigader** på 1 000–2 000 man (den så kallade "svenska brigaden", i vilken musketerarna och pikenerarna verksamt understödde varandra) på två eller tre linjer, med **artilleriet** framför fronten och rytteriet, fördelat i **skvadroner** på 200–400 man, ävenledes vanligen på två linjer, på flyglarna. Rytteriet hade lärt sig att anfalla i firsprång i stället för i **trav** under ett gagnlöst skjutande, såsom fienden gjorde; fotfolket i förening med artilleriet utvecklade en för den tiden ovanligt livlig eld, och trupperna var genomträngda av den bästa anda. Så hade stridssättet utbildat sig under Gustav II Adolfs krig i **Polen** och **Preussen**, och sådant var det, då det i **slaget vid Breitenfeld** övervann det gamla stridssättet, uppbyret av Tillys ännu aldrig besegrade trupper.

Oaktat de goda egenskaperna hos Gustav II Adolfs trupper och deras skicklighet att använda det förbättrade stridssättet skulle de dock inte kunnat göra några storverk utan den ovanliga härförarskicklighet, med vilken kungen visste att leda dem. Efter landstigningen i **Pommern** förstod Gustav II Adolf att undvika varje avgörande strid, att småningom skrida framåt, alltefter som han satte sig i besittning av landet med dess fasta platser och kunde begagna dess hjälpkällor för att öka sina truppers styrka och sina medel; och först då han efter 14 månaders rastlöst arbete i det tysta blivit herre i Pommern, Brandenburg och Mecklenburg ansåg han sig stark nog att träda ut på valplatsen. Han uppsökte då fienden vid **Breitenfeld** samt krossade honom. Därefter var det slut med de långsamma rörelserna, ty ställningen var säker, och inom åtta månader stod han redan i **Bayern**. De båda därefter följande rörelserna, till **Nürnberg** och till Sachsen, mot Wallenstein, vittnar liksom de föregående om hans klara blick och beslutsamhet samt om den försiktighet, varmed han undvek hugget, då han inte ansåg sig nog stark att mottaga det och den kraft, varmed han riktade stöten, då han visste sig ha fördelarna på sin sida. Gustav II Adolf var inte endast själv en stor härförare, han hade även den ovanliga förmågan att skapa stora **generaler**. En sådan lysande rad av fältherrar som den, vilken utbildades i hans skola, torde vara utan motstycke.

Eftermäle

[redigera]

Året efter Gustav Adolfs död kom boken *Le soldat Suédois* ut, troligen skriven av **diplomaten** Kristoffer Ludvig Rasche, som tecknade kungen; "Denne furstes egenskaper voro i sanning ägnade att väcka beundran. En på samma gång majestätisk och behaglig hållning, kraftig och fyllig figur, genomträngande blick, en ton av härskare, en alltid till buds stående rörlighet och vighet — sådant var hans yttre framträdande. Men det tjusande i hela hans yttre person förhöjdes av stora inre egenskaper, en storsint själ, skarpt och klokt omdöme, beundransvärt mod, outtröttlig arbetshög och sällsynta ledareegenskaper, och med allt detta var det först och främst som han gjorde sina erövringar och tillvann sig folkens beundran... Framför allt var han stor i sin gudsfruktan, och det hände aldrig, att hans fromma övningar inställdes, vad som än var för handen... Kunde man tilläventyrs hos honom finna något mindre regelbundet drag, så var det hans häftiga lynne, som lätt brusade upp, så snart han blev det minsta otålig... Medgivnas skall, att ännu ett fel av många blivit anmärkt hos denne furste: han borde ha bättre skilt karbiniärens plikter från härförarens, han borde ej ha utsatt ett så dyrbart blod så ofta för faran."^[6]

Barn

[redigera]

Barn med drottning **Maria Eleonora:**

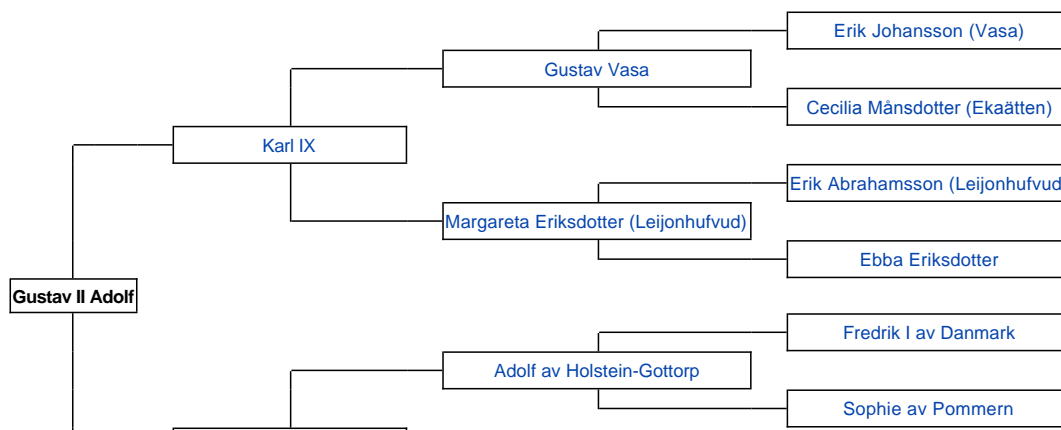
- En dotter^[7] av okänt namn död vid födseln (1621)
- Kristina Augusta (1623–1624).
- En son^[7] av okänt namn död vid födseln (1625)
- Kristina** (1626–1689), **regerande drottning av Sverige** 1632–1654

Barn med älskarinnan **Margareta Slots:**

- Gustav Gustavsson af Wasaborg** (1616–1653)

Anfäder

[redigera]

Hyllningsgravyr med anledning av Gustav II Adolfs, "befriaren", intåg i Augsburg 1632. Överst två sköldar med Augsburgs stadsvapen och svenska riksvapnet.

Kristina av Holstein-Gottorp

Filip den ädelmodige

Kristina av Hessen

Kristina av Sachsen

I populärkulturen

[redigera]

1785 uppfördes på **Gripsholm** ett skådespel skrivet av **Gustav III** och tonsatt av **Kellgren** där det framställdes att **Magnus Gabriel De la Gardie** var Gustav Adolfs utomäktenskaplige son med Ebba Brahe (se ovan).^[a]

Minnesmärken över Gustav II Adolf

[redigera]

Den äldsta Gustav Adolfstatyn är rest i **Padua** (1784; denna **marmorstod** restes till följd av en grundlös tradition, att Gustav II Adolf studerat vid **Paduas universitet**). Hans **staty** är också rest i **Stockholm** (1791, avtäckt 1796; modellerad av **Pierre Hubert L'Archevêque**, fullständigad på bekostnad av E. Cederlund, med **Johan Tobias Sergels** grupp "Axel Oxenstierna och historien" med mera 1906), **Göteborg** (1854; av **Bengt Erland Fogelberg**), **Bremen** och i **Zwinglykyrkan** i **Berlin** (1908). I **Sundsvall** restes 1911 en Gustav Adolf-staty (av **Harald Sörensen-Ringi**). En staty över Gustav II Adolf (i **sandsten**), modellerad av L. Brunow och Lange, uppsattes 1885 i en hörnisch på rådhuset i **Lützen**.

I **Tartu** (*Dorpat*) restes under **mellankrigstiden** en staty över honom till minnet av att han grundat **Universitetet i Dorpat** (*Academia Gustaviana*). Statyn ersattes under sovjettiden med en **Leninstaty**, som numera fått vika för en ny Gustav II Adolfstaty skänkt av **Uppsala universitet**.

En **obelisk** är till hans minne uppförd (1832) i **Uppsala**. På **Lützens** slagfält utmärker en minnessten ("Schwedenstein"), inhägnad och överbyggd med ett monument i gotisk stil, stället, där hjältekonungen föll. Tätt därinvid invigdes **6 november 1907** en av **konsul Oscar Ekman** bekostad minneskyrka. **Byster**, **medaljonger** och minnestavlor, ägnade åt Gustav II Adolfs minne, finns i många tyska städer, ofta anbragta på hus, som han enligt traditionen bebott under sina fälttåg.

1854 invigdes en bronsstaty av Gustav II Adolf i Göteborg, på dåvarande Stora torget, därefter kallat **Gustaf Adolfs torg**. Sockeln har textinskriftionen: "Åt Konung Gustaf Adolf den Store, Götheborgs grundläggare, af Stadens invånare, År 1849". Kungen firas årligen i Göteborg med en särskild bakelse på Gustaf Adolfsdagen, den 6 november.

I **Vittsjö** restes **11 februari 1912** en minnessten över Gustav II Adolfs räddning i **slaget i Vittsjö** den **11 februari 1612**. I **Erfurt** reste staden **1911** ett **monument** till minne av Gustav II Adolf och hans vistelse i Erfurt. Utanför **byn Erfeiden** på högra **Rhenstranden** snett emot **Oppenheim** finns en till minne av Gustav II Adolfs övergång över Rhen på kungens eget föranstaltande invid flodbädden rest, sedermera inåt landet flyttad obelisk, "Schwedensäule". I **Naumburg** uppsattes 1895 en minnestavla över Gustav II Adolfs vistelse i staden. Ett monument över **slaget vid Breitenfeld 1631** restes där 1831. En "levande minnesvård" över Gustav II Adolf utgör för övrigt den **1832** i sammanhang med högtidlighållandet av 200-årsdagen av **slaget vid Lützen** bildade "**Gustaf Adolfsföreningen**". **Torg** uppkallade efter Gustav II Adolf finns i **Göteborg**, **Malmköping** (**Flens kommun**), **Helsingborg** och **Stockholm** (se **Gustav Adolfs torg**).

År 1992 restes en staty över Gustav II Adolf framför **Åbo hovrätt**, som fick sina privilegier 1623. Detta är den enda statyn i helfigur över en svensk konung i Finland.

Det länge i **Wiens** vapenmuseum förvarade **älghudskyller**, som Gustav II Adolf bar i **slaget vid Lützen**, överlämnades 1920 å österrikiska regeringens vägnar till svenska staten som en gård av erkänsla för svensk **livsmedelshjälp** till staden **Wien** åren 1918–1920 och för mottagandet i **Sverige** av österrikiska "krigsbarn". **Kyllret** förvaras nu i **Livrustkammaren**.

Galleri

[redigera]

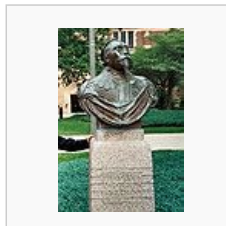
Kungamötet av Edvin Öhrström framför rådhuset i Halmstad. Statyn placerades 1952 och skall visa kungamötet på Halmstads Slott 1619 mellan Gustav II Adolf och **Kristian IV av Danmark**.

Gustav-Adolf-Gedenkstätte i **Lützen**

Byst i **Stralsund**

Gustav Adolfs byst på campus, **Gustavus Adolphus College**, St. Peter, Minnesota

Se även

[redigera]

- Trettioåriga kriget**
- Stormaktstiden**

Referenser

[redigera]

Noter

- ↑ David Williamson i *Debrett's Kings and Queens of Europe* ISBN 0-86350-194-X London 1988 sid 128
- ↑ *Encyclopædia Britannica* ISBN 0-85229-339-9 1979 sid 502
- ↑ *Iconographia Gustavi Adolphi : Gustav II Adolf : samtida porträtt*, utgivna och beskrivna av **Sixten Strömbom**, Nordisk Rotogravyr, Stockholm 1932, s. 29. Ur "En holländsk beskicknings resor 1615-1616", utgiven av Sune Hildebrand, Stockholm 1917, s. 164-165.
- ↑ *Gustav II Adolf : Minnesalbum till 300-årsdagen*, fil.dr G. Jacobson & Friherre Rudolf Cederström, Kungl. Livrustkammaren, Åhlén & Åkerlund, Stockholm, 1932, s. 58
- ↑ Malin Grundberg, *Ceremoniernas Makt*, Nordic Academic Press, 2005
- ↑ *Gustav II Adolf : Minnesalbum till 300-årsdagen*, fil.dr G. Jacobson & Friherre Rudolf Cederström, Kungl. Livrustkammaren, Åhlén & Åkerlund, Stockholm 1932 s. 53f
- ↑ [a b] Riddarholmskyrkan ställde 2007 ut de dödfödda barnens kistor i det Gustavianska gravkoret och de är avbildade hos Find-A-Grave
- ↑ Ragnar Sjöberg i *Drottning Christina och hennes samtid* Lars Hökerbergs förlag, Stockholm 1925 sid. 101-102

Källor

- Gustav II Adolf i *Nordisk familjebok* (2:a upplagan, 1909)
- Alla Tiders Historia*, Hans Almgren, Börje Bergström, Arne Löwgren 2007, Gleerups.
- Sveriges Historia*, Jan Melin, Alf W Johansson, Susanna Hedenborg, 1997, 1999, 2003, Prisma
- http://www.popularhistoria.se/o.o.i.s?id=43&vid=1200

Externa länkar

[redigera]

- Wikiquote har citat av eller om **Gustav II Adolf**
- Wikimedia Commons har media som rör **Gustav II Adolf**
- Gustav II Adolf** i Libris

Företrädare: Karl IX	Kung av Sverige 1611–1632	Efterträdare: Kristina Regerande drottning av Sverige
--------------------------------	-------------------------------------	--

Sveriges regenter	
Munsöätten <i>(970–1060)</i>	Erik Segersäll • Olof Skötkonung • Anund Jakob • Emund den gamle
Stenkiiska ätten och tronstrider <i>(1060–1130 & 1160–1161)</i>	Stenkil • <i>Erik och Erik</i> • Halsten • <i>Anund Gårdske</i> • <i>Håkan Röde</i> • Halsten & Inge den äldre • <i>Blot-Sven</i> • Inge den äldre • Filip & Inge den yngre • <i>Ragnvald Knaphövde</i> • Magnus den starke • Sverker den äldre • Erik den helige • Magnus Henriksson
Sverkiska och Erikska ätterna <i>(1130–1160, 1161–1229 & 1234–1250)</i>	Sverker den äldre • <i>Erik den helige</i> • Magnus Henriksson • Karl Sverkesson • <i>Knut Eriksson</i> • Kol & Burislev • Sverker den yngre • <i>Erik Knutsson</i> • Johan Sverkesson • <i>Erik den läspe och halte</i> • Knut Långe • <i>Erik den läspe och halte</i>
Bjälboätten <i>(1229–1234, 1248/1250–1318 & 1319–1364)</i>	Knut Långe • Erik den läspe och halte • Birger Magnusson (<i>regerande riksjarl</i>) • Valdemar Birgersson • Magnus Ladulås • Birger Magnusson • <i>Mats Kettilmundsson (rikshövitsman)</i> • Magnus Eriksson • Erik Magnusson • Håkan Magnusson
Mecklenburgska ätten <i>(1364–1389)</i>	Albrekt av Mecklenburg
Kalmarunionens monarker och riksföreståndare <i>(1389–1523)</i>	Drottning Margareta • Erik av Pommern • <i>Engelbrekt Engelbretsson (rikshövitsman)</i> • Erik av Pommern • <i>Engelbrekt Engelbretsson (rikshövitsman)</i> • Erik av Pommern <i>Karl Knutsson</i> • Kristofer av Bayern • <i>Bengt & Nils Jönsson</i> • Karl Knutsson • <i>Jöns Bengtsson & Erik Axelsson</i> • Kristian I • Karl Knutsson • <i>Kettel Karlsson</i> • <i>Jöns Bengtsson</i> • <i>Erik Axelsson</i> • Karl Knutsson • <i>Sten Sture den äldre</i> • Hans • <i>Sten Sture den äldre</i> • <i>Svante Nilsson</i> • <i>Erik Trolle</i> • <i>Sten Sture den yngre</i> • Kristian II • <i>Gustav Vasa</i>
Vasaätten <i>(1523–1654)</i>	Gustav Vasa • Erik XIV • Johan III • Sigismund • Karl IX • Gustav II Adolf • Kristina
Pfalziska ätten <i>(1654–1720)</i>	Karl X Gustav • Karl XI • Karl XII • Ulrika Eleonora
Hessiska ätten <i>(1720–1751)</i>	Fredrik I
Holstein-Gottorpska ätten <i>(1751–1818)</i>	Adolf Fredrik • Gustav III • Gustav IV Adolf • Karl XIII
Bernadotteska ätten <i>(1818–)</i>	Karl XIV Johan • Oscar I • Karl XV • Oscar II • Gustaf V • Gustaf VI Adolf • Carl XVI Gustaf
Lista över Sveriges regenter • Valspråk • Grafisk tidsaxel • Svenska sagokungar • Sveriges monarki	

Kategorier: Kungligheter som stupat i strid | Personer i trettioåriga kriget | Födda 1594 | Avlidna 1632 | Riddare av Strumpebandsorden | Män | Sveriges regenter | Kandidater till polska tronen | Svenskar verksamma i Tyskland

Sidan ändrades senast den 13 oktober 2011 kl. 18.33.

Wikipedias text är tillgänglig under licensen Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported. För bilder, se respektive bildsida (klicka på bilden). Se vidare Wikipedia:Upphovsrätt och användarvillkor.

Wikimedias integritetspolicy Om Wikipedia Förbehåll Mobil vy

